

नेपालमा पाइने ११ वटा उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरू

डेङ्गी र चिकनगुनिया

रेबिज

कुष्ठरोग
(लेप्रोसी)

ट्रकोमा
(खस्रे रोग)

माटोबाट
सर्ने जुका

सर्पदंश

लुतो र अन्य
इन्टोपारासाइट

हात्तीपाइले
(लिम्फ्याटिक फाइलेरियासिस)

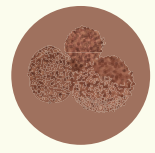
टेनियासिस (फित्तेजुका)
र न्यूरोसिस्टाइसकोसिस

कालाजार
(भिसेरल लेस्मानियासिस)

माइसेटोमा, क्रोमोब्लास्टोमाइकोसीस
र अन्य डीप माइकोसेस

मुख्य समस्या र चुनौतीहरू

- कालाजार रोग नयाँ जिल्लाहरूबाट रिपोर्ट भइरहेका छन् जसले गर्दा सन् २०२६ सम्ममा यो रोगलाई जनस्वास्थ्य समस्याको रूपबाट निवारण गर्ने लक्ष्यको प्राप्तमा चुनौती थपिएको छ। कालिकोट, डोल्पा जस्ता हिमाली जिल्लाहरूमा कालाजारको दर उच्च रहेको छ भने पाल्पा, कैलाली, सुर्खेत, डोल्पा, धनुषा, ओखलढुंगा, बिरामीको संख्या अझै पनि बढी छ।
- बाँके जिल्लाको ३ स्थानीय तहहरूमा समुदायमा प्रसारित हात्तीपाइले संक्रमणलाई रोक्न अझैपनि आम औषधी सेवन (MDA) कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको।
- केही जिल्ला तथा स्थानीय तहहरूमा अझै पनि कुष्ठरोगका बिरामीहरू प्रति १०,००० जनसंख्यामा १ भन्दा कम हुनुपर्ने निवारणको सीमाभन्दा माथि रहेको पाइएको छ।
- डेङ्गी, जिका र चिकनगुनिया जस्ता अन्य रोगहरूबाट बच्न मुख्यतया शहरी र अर्धशहरी क्षेत्रमा एडिस लामखुट्टेको प्रजनन रोक्न बहुक्षेत्रीय सहकार्यको खाँचो छ। प्रत्येक वर्ष डेङ्गीका बिरामीहरूको वृद्धि सँगै प्रभावित जिल्लाहरूको संख्या पनि थप हुँदै गएको छ।

प्रमुख उपलब्धिहरू

- ट्रकोमा (खस्रे रोग) लाई सन् २०१८ मा जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा नेपालबाट निवारण गरिसकिएको।
- कुष्ठरोगलाई सन् २०१० मा राष्ट्रिय स्तरबाट जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा निवारण गरिएको।
- पछिल्लो दुई दशकमा कालाजार बिरामीको संख्यामा ९५ प्रतिशतले घटाउन सफल भएको र निवारणको लक्ष्य उन्मुख रहेको।
- हात्तीपाइले इन्डेमिक जिल्ला मध्ये ५३ जिल्लामा संक्रमणको प्रसार सम्बन्धी अध्ययन पश्चात आम औषधी सेवन बन्द गरिसकिएको र ५८ जिल्लामा रंगता मापन गरिसकिएको।

उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोग दिवस २०२५

(World Neglected Tropical Diseases Day 2025)

FACT SHEET

UNITE. ACT. ELIMINATE.

“उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगको निवारण,
सहकार्य र एकता हाम्रो उदाहरण”

विश्व उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोग दिवसको परिचय

- विश्व उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोग (NTDs) दिवस २०२० देखि हरेक वर्ष जनवरी ३० मा मनाइन्छ। यो दिवस सन् २०२० देखि मनाइएको भएपनि सन् २०२१ को मे ३१ का दिन विश्व स्वास्थ्य सम्मेलनले ३० जनवरीलाई विश्व उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोग दिवसको मान्यता दिएको थियो।
- यो दिवसले उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरूको विनासकारी प्रभावको बारेमा नागरिक तहसम्म जनचेतना अभिवृद्धि गर्न र विश्व समुदायलाई दिगो लगानीका लागि आह्वान तथा पैरवी गर्न औपचारिक आह्वान गरेको छ। साथै यो दिवस मनाइनुको मुख्य उद्देश्य NTDs रोगहरूको उपेक्षाको अन्त्य गर्नु र यी रोगहरूमा कुनै न कुनै रूपमा जोडिएको सामाजिक लान्छनाको अन्त्य गर्नु हो।
- सन् २०३० को दिगो विकास लक्ष्यतर्फको प्रगतिलाई नवीनतम् क्रियाकलापहरूको सञ्चालन तथा दिगो वित्तपोषणलाई बढवा दिएर ट्रायकमा राख्न पनि निरन्तर पैरवी आवश्यक छ जसका लागि यस दिवसले अवसर तथा ऊर्जा प्रदान गर्न सक्छ।
- ३० जनवरीले धेरै घटनाहरूको सम्झना गर्दछ, जस्तै:
 - २०१२ मा पहिलो उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरूको रोडम्यापको सुरुवात;
 - उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरूमा लन्डन घोषणा; र
 - हालको उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगको रोडम्याप २०२१-२०३० को जनवरी २०२१ मा विमोचन

उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोग भनेको के हो ?

- उष्णप्रदेशीय र समसितोष्णप्रदेशीय क्षेत्र/ देशहरूमा व्याप्त २१ किसिमका रोगहरूको समूह/ रोगहरूलाई उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोग भन्ने गरिएको छ।
- विभिन्न प्रकारका भाइरस, ब्याक्टेरिया, परजीवी, दुसी र विषाक्त पदार्थहरूका कारणले लाग्ने यी रोगहरूले विश्वव्यापी रूपमा १ अर्ब भन्दा बढी मानिसहरूलाई असर पर्ने गरेको तथ्यांक देखिन्छ।
- यी रोगहरूबाट मुख्यतया पर्याप्त सरसफाइको कमी र रोग बाहक संक्रामक कीटहरू, घरपालुवा जनावरहरू र पशुहरूसँग नजिकको सम्पर्कमा रहने व्यक्ति, प्राय जसो गरिबीको रेखामुनि रहेका मानिसहरू बढी जोखिममा रहने गरेको पाइन्छ।
- स्वास्थ्य सम्बन्धी विश्वव्यापी एजेन्डाहरूमा विरलै मात्र चर्चा हुने तथा यस क्षेत्रमा काम गर्नका लागि सिमित श्रोत साधन मात्र उपलब्धता भएको र अध्ययन अनुसन्धान समेत कम हुने गरेको कारणले गर्दा यी रोगहरूलाई उपेक्षित रोग पनि भनिन्छ।
- उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरू अझैपनि समुदायमा सामाजिक बहिष्करणसँग जोडिएको पाइन्छ र यी रोगहरूका कारण गरिबीको रेखामुनि रहेका मानिसहरू अझ गरिबीको दुशचक्रमा धकेलिन्छन्।

- डेङ्गी र चिकनगुनिया
- रेबिज
- ट्रकोमा (खस्रे रोग)
- बुरुली अल्सर
- यज
- कुष्ठरोग (लेप्रोसी)
- चागस रोग
- हयुमन अफ्रिकन ट्रीपानोसोमियासीस (स्लीपिंग सिकनेस)
- कालाजार (भिसेरल लेस्मानियासिस)
- टेनियासिस (फित्ते जुका) र न्यूरोसिस्टाइसकोसिस
- ड्राकुनकुलियासिस (गिनिया बोर्म रोग)
- इकारइनोकोकोसीस
- खाना जन्य ट्रीप्याटोडीयासिस
- हात्तीपाइले (लिम्फ्याटिक फाइलेरियासिस)
- ओकोसर्कियासिस
- सिस्टोसोमियासिस
- माटोबाट सर्ने जुका
- माइसेटोमा, क्रोमोब्लास्टोमाइकोसीस र अन्य डीप माइकोसेस
- सर्पदंश
- लुतो र अन्य इन्टोपारासाइट
- नोमा

नेपालमा उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगको अवस्था

नेपालबाट केहि उपेक्षित उष्णप्रदेशीय रोगहरू जनस्वास्थ्य समस्याको रूपबाट निवारण गरिएको छ भने केहि रोगहरू निवारण, केहि रोकथाम तथा नियन्त्रणको रणनीतिमा कार्य भईरहेको छ । नेपालले सन् २०१८ मा ट्रकोमा निवारण गरेको र सो को प्रमाणीकरण विश्व स्वास्थ्य संगठनबाट समेत भईसकेको छ । नेपाल सरकारले कालाजार सन् २०२६ र हात्तीपाइले, कुष्ठरोग र रेबिजलाई सन् २०३० भित्र निवारण गरिसक्ने लक्ष्य लिएको छ ।

रोग	लक्ष्य	हालको अवस्था	रोग निवारण/ रोकथामका मुख्य रणनीतिहरू	कैफियत	रोग	लक्ष्य	हालको अवस्था	रोग निवारण/ रोकथामका मुख्य रणनीतिहरू	कैफियत
कालाजार (Visceral Leishmaniasis)	- सन् २०२६ सम्ममा जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा निवारण गर्ने । (जिल्ला तहमा प्रति १०,००० जनसंख्यामा १ भन्दा कममा कालाजारको संक्रमण पुऱ्याउने र - कालाजारका कारण हुने मृत्युलाई १ प्रतिशत भन्दा कममा कायम गर्ने)	- (पछिल्लो दुई दशकमा कालाजारका बिरामीहरूको संख्यामा ९० प्रतिशतले कमि आएको छ । - सन् २०२४ को तथ्यांक अनुसार नेपालले निवारणको लक्ष्य प्राप्त गर्नु उन्मुख छ ।	- प्रारम्भिक केस पहिचान र उचित व्यवस्थापन - एकीकृत भेक्टर व्यवस्थापन - भेक्टर र रोगको प्रभावकारी निगरानी - सामाजिक परिचालन र साभेदारी कार्यक्रमको व्यवस्थापकीय सुधार - खोज तथा अनुसन्धान	- रोग निदान र उपचार निःशुल्क प्रदान हुँदै आएको । - बिरामीलाई यातायात खर्च वापत रु. २००० र अतिरिक्त जाँच वापत अस्पताललाई रु. ५००० सोधभर्ना ।	डेगी	रोकथाम तथा नियन्त्रण	- सन् २००४ मा डेगीको पहिलो केस प्रतिवेदन भए देखि प्रत्येक वर्ष बिरामीहरूको संख्या बढिरहेको छ । - सन् २०२४ मा ७६ वटा जिल्लाबाट डेगी प्रतिवेदन भएको र देशभर ४१८६५ व्यक्तिहरूमा संक्रमण भई १५ जनाको मृत्यु समेत भएको थियो ।	- प्रारम्भिक केस पहिचान, निदान, व्यवस्थापन तथा प्रतिवेदन - पूर्व चेतावनी तथा प्रतिवेदन प्रणाली मार्फत डेगी ज्वरोको नियमित निगरानी तथा अनुगमन - लामखुटेको निगरानी - एकीकृत भेक्टर (लामखुटे) व्यवस्थापन	- डेगी दूत परीक्षण किट सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई निःशुल्क प्रदान गर्दै आएको । - डेगी रोग रोकथाम तथा नियन्त्रण कार्ययोजना स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको ।
कुष्ठरोग (Leprosy)	- कुष्ठरोगको फैलावटलाई अवरुद्ध गरेर जिल्ला र स्थानीय तहमा कुष्ठरोग निवारण गर्ने । - स्थानीय तह स्तरमा लगातार ५ वर्षसम्म १५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा कुष्ठरोगका स्थानीय नयाँ संक्रमणलाई शून्यमा पुऱ्याउने ।	- सन् २०१० मा राष्ट्रिय स्तरबाट जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा निवारणको घोषणा गरिएको । - आ.व २०८०/८१ मा राष्ट्रिय स्तरमा कुष्ठरोगको प्रिभ्यालेस दर प्रति दश हजार जनसंख्यामा ०.९२ रहेको र २४७२ नयाँ कुष्ठरोगका बिरामी पहिचान ।	- राज्यका सबै तहमा शून्य कुष्ठरोगका लागि राष्ट्रिय मार्गचित्र कार्यान्वयन गर्ने । - सक्रिय विधिबाट कुष्ठरोगका बिरामी पहिचान गर्ने कार्यलाई एकीकृत रूपमा सञ्चालन गर्नका साथै कुष्ठरोग रोकथाम गर्ने कार्यलाई विस्तार गर्ने । - कुष्ठरोग तथा यसको जटिलतालाई व्यवस्थापन गर्ने र अपांगता हुनबाट रोकथाम गर्ने । - विभेद/लाञ्छना विरुद्ध प्रतिकार्य गरी मानव अधिकारको सुनिश्चित गर्ने ।	- रोग निदान र उपचार निःशुल्क प्रदान हुँदै आएको । - बिरामीलाई उपचार सम्पन्न भएपछि यातायात खर्च वापत रु. १००० तथा जटिलता देखिएमा व्यवस्थापनका लागि थप रु. १००० प्रदान गरिँदै आएको । - कुष्ठरोगको कारण हुने अपांगता व्यवस्थापनको लागि निःशुल्क सुधारात्मक शल्यक्रिया तथा सहायक सामग्री वितरण ।	रेबिज	नेपालले कुकुर को टोकाइबाट हुने रेबिजलाई सन् २०३० सम्म शून्यमा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ ।	- गत आ.व.मा जनावरको टोकाइबाट अस्पताल आउने बिरामीको संख्या २१८४८२ प्रतिवेदन भएको । - नेपालले कुकुरको टोकाइबाट हुने रेबिजलाई सन् २०३० सम्म शून्यमा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ ।	- पोस्ट एक्सपोजर प्रोफ्यालाक्सिस - जनचेतना - कुकुरलाई खोप - एक स्वास्थ्य रणनीतिको अवलम्बन - स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई तालिम	निःशुल्क रेबिज खोप कार्यक्रमका लागि रेबिज खोप र इम्मुनोग्लोबुलिन सरकारले प्रदान गर्दै आएको छ ।
हात्तीपाइले (Lymphatic Filariasis)	- जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा निवारण गर्ने । - समुदायमा हात्तीपाइले रोगको एन्टीजेनेमिया २ प्रतिशत भन्दा कम र माइक्रोफिलारिया १ प्रतिशत भन्दा कममा पुऱ्याउने ।	- ६४ वटा हात्तीपाइले एन्डेमिक जिल्लामध्ये आम औषधी सेवन (MDA) सम्पन्न गरी ५३ वटा जिल्लामा संक्रमणको प्रसार सम्बन्धी अध्ययन गरी आम औषधी सेवन बन्द गरिसकिएको छ । - हात्तीपाइलेको रंगणता सम्बन्धी ५८ जिल्लाहरूबाट तथ्यांक संकलन गरिएको छ । हालसम्म हात्तीपाइलेको कारणबाट ४७८८६ जनामा शारिरीक समस्या (हाइड्रोसिल तथा गोडामा सूजन देखिएको) ।	- आम औषधी सेवन अभियान । - रोग लागिसकेकाहरूको रंगणता व्यवस्थापन तथा अपांगता रोकथाम (MMDP) ।	- आम औषधी सेवनमा प्रयोग हुने औषधीहरू निःशुल्क प्रदान । - हाइड्रोसिल बिरामीहरूका लागि निःशुल्क शल्यक्रियाको व्यवस्था । - ४९ जिल्लाहरूमा हात्तीपाइले बिरामीहरूको लागि MMDP care and support center स्थापना ।	सर्पदंश	नियन्त्रण	- आ.व. २०८०/८१ मा ८१८१ सर्पदंशका केसहरू प्रतिवेदन भएका थिए, जसमध्ये १४८८ व्यक्तिलाई विषालु सर्पले डसेको थियो । - देशभर ११० वटा केन्द्रहरू मार्फत सर्पदंशको उपचार हुने गरेको छ ।	- प्रतिबिष (antivenom) बाट उपचार - नियन्त्रणका लागि जनचेतना - अनुगमन र स्थलगत प्रशिक्षण - स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई तालिम	सर्पदंशमा प्रयोग हुने प्रतिबिष खरिद गरी निःशुल्क उपचार प्रदान गरिँदै आएको ।
ट्रकोमा (खस्रेरोग)	जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा निवारण गर्ने (प्राप्त गरिसकिएको) ।	सन् २०१८ मा जनस्वास्थ्य समस्याको रूपमा निवारणको मान्यता प्राप्त ।	SAFE रणनीति (S= Surgery, A= Antibiotics, F= Facial Cleanliness, E= Environmental Management)	Post Validation Surveillance को सुरुवाती चरणमा रहेको ।					